

Irodalomtörténeti vándorgyűlés Győrött

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1964. május 23-án és 24-én Győrött tartotta meg tavaszi vándorgyűlését.

Szabolcsi Miklós Balázs Béláról tartott referátumában első ízben rajzolta meg, irodalom-, zene- s filmtörténeszek eddigi megállapításaira támaszkodva, Balázs Béla emberi, költői, művészi pályáját. E pálya első szakasza kb. a világháború kitöréséig, első éveig tart s a magányos művész útkeresése jellemzi. Panteisztikus, szubjektív, idealista, irracionális filozófiai művel lép fel, a tiszta intuíció híve. („Halálesztétika”, 1907.) E filozófia tükröződik ékkori szépirodalmi műveiben is. „A vándor énekel” (1910) verseit a panaszos életérzés, a búcsúzás, a bánat ihleti. Érzelmei igazak, eredeti költő. Szimbolista: úgy érzi, a külvilág tényei, jelenségei csupán jelképei egy mögötte levő mélyebb, egyszerűbb valóságnak, egy őslényegnek. Balladái, népmesei egyszerűsége törekszik, de hiányzik belőle a spontaneitás, a nagy költői erő, s ezért gyakran túldíszített, szecessziósan dekorált, olykor mesterkélt s harsány. „A Tristán hajóján” (1916) erős Ady hatást mutat, szimbolizmusa elmélyül. — A férfi s nő viszonya foglalkoztatja. A nő küzdelme az életért, érvényesülésért s bukása: ez a témája a Dosztojevskij- s Hebbel-ösztönzést tükröző „Doktor Szélpál Margit” c. drámának (1906, megj. 1909.) A misztériumokban is e probléma gyűrűzik tovább: „A kékszakállú herceg vára (1911) a magányos férfi s nő drámája. A mindent akaró kamasz szerelmét mutatja be Balázs Béla, aki nem tud egy asszony mellett maradni. A pusztán erotikus szerelem elégtelenségét hirdeti a dráma, melyben a szerelmi probléma társadalmi válságot szimbolizál. — A magányérzettel való küszködésnek egy másik irányát jelzik novellái. De a „Kalandok és figurák” humora s önróniája, és gyönyörű novellájának, a „Történet a Lógody utcáról, a tavaszról és a messzeségről” lírája, halk lefojtott költőisége inkább menekülés, mint megküzdés a magányérzettel. — Misztériumai Bartókot ihletik. Balázs Béla Bartók és Kodály oldalán áll ki az új zenei törekvések mellett. Feltűntet keltő költő, Ady szereti s viszont. Nem tartozik szorosabban a Nyugat köréhez — tőle egyszerre áll jobbra és balra is. Lukács György elvrokonát látja és elsősorban a filozófia is világirodalmi igényt méltányolja benne, többször védi meg kritikusi ellenében.

A továbbiakban a világháború alatti első évek jelentőségét húzta alá Szabolcsi, Balázs Béla pályáján. A katonai élettől magányérzetének feloldását várja. Szerepet játszik katonai „ambícióiban” a nacionalizmus is, és bizonyos dosztojevskiji attitűd: a szenvedés tudatos keresése. S ha egy alapvetően téves kiindulóponttól is, de magányából kivezető utat s módot talál. Hamarosan — egyelőre inkább ösztönszerűleg — a társadalmi realitások, morális problémák felé s a háború ellen fordul. Lukács, Fogarasi, Lesznai baloldali körének tagja. 1918 őszén a polgári forradalom híve, a Nemzeti Tanács mellett áll, tagja az írói direktóriumnak, közeledik a kommunista párthoz, harcol a Tanácsköztársaság mellett.

A bécsi emigráció éveiben sajátos kettősség jellemzi Balázs Bélát: kommunistának vallja magát, a marxizmust tanulmányozza intenzíven, de él még benne az irracionális filozófia, a régihez való ragaszkodás is. Az átmenet időszaka ez. Verseiben új mondanivaló a régi formákkal párosul. Meséinek tanulságai a valóságra figyelmeztetnek, a tiszta érzelem győz bennük. Ennek az átmenetnek legadekvátabb kifejezője regényének, az „Isten tenyerén”-nek (1921) folytatása, az „Unmögliche Menschen”. Hősei különcök, a társadalomtól való menekülés kifejezői. Regénye a lázadás regénye, de a céltalan lázadás kritikája is. Befejezése: a főhős kitör a magány szorító gyűrűjéből. Önvallomásnak értékes a regény — műnek kevésbé: a meggyőződés változását nem követte a forma érzése. Tanulmányai is ezt az átmenetet jelzik: a szocializmus eszméisége felé tájékozódik, de az avantgarde ellen még a polgári művészet érveivel harcol. A tömegekhez szólót, a monumentálisat az irodalom helyett a filmben látja leginkább megvalósíthatónak — ezért fordul érdeklődése a film felé. „Der sichtbare Mensch” c. munkája az első rendszeres filmesztétika.

Az 1920-as évek végén Berlinben él. Messze van már a magányosságtól, a munkásmozgalom harcosa. Tagja a proletár íróközösségnek, előadó a marxista akadémián. A magyar irodalommal is kapcsolatot tart: érintkezik a Sarlóval, a csehszlovákiai, romániai kommunista sajtó munkatársa. A munkásszínházas, de különösen a tömegfilm érdekli. „A film szellemé”-ben (1929) már a hangosfilm esztétikáját fejtegeti. 1931-ben Moszkvában a filmakadémia tanára lesz, itt jelenik meg: „Filmkultúra” c. műve. (1940). Amikor megindul az Új Hang, ismét versekkel jelentkezik: ezekben hangja tovább egyszerűsödik — gyakran a sematizmusig. Úgy érzi, nem bánt meg semmit: az elkötelezettség, csendes kötelességvállalás, a hűség, a hazavágyás hangjai szólnak e versekből.

1945-ben hazatér s a demokratikus fejlődés szolgálatába áll. Szerkeszti a Fényszórót, megírja a „Valahol Európában” forgatókönyvét. Itthon nem veszik eléggé igénybe munkáját, mellőzik. Drámái megbuknak, pedig pl. a „Cinka Panna” (1948) nincs érték híján. Legszebb műve „Álmodó ifjúság” c. (1946) önéletrajzi regénye, melyet csodálatos érzelmi gazdagság és líra önt el.

Útját következetesen végigjáró művész volt Balázs Béla — hangsúlyozta befejezésül Szabolcsi Miklós. Politikailag, emberileg töretlen út ez, a magányos embertől a kommunizmusig vivő. Művészete már egyenletesebb: legtisztábbak a misztériumok s az „Álmodó ifjúság”. Útja a XX. század művészetének egyik lehetséges útja volt.

A szép, úttörő jellegű referátumot, sajnos, eléggé érdektelen vita követte. Ennek oka egyfelől azzal magyarázható, hogy az irodalmi problémákat Szabolcsi túlnyomórészt megnyugtatóan elemzte. Másrészt azzal a sajnálatos ténnyel, hogy a filmesztéták távolmaradása miatt a Balázs-oeuvreben elsődleges fontosságú filmproblematika nem vetődött fel érdemben. *Jócs Ferenc* kecskeméti könyvtáros egy epizódot mondott el az 1920-as évekből, Balázs Béla egyik művének kecskeméti előadásáról. *K. Nagy Magda* Balázs Bélának a filmelméletben elfoglalt helyéről, e hely kijelölésének sürgető szükségességéről beszélt. Ismertette a Filmtudományi Intézet akciót Balázs Béla műveinek összegyűjtésére. Elvi jellegű megjegyzésében hangsúlyozta, hogy az 1918-ig terjedő pályaszakaszban szét kell választani a szociális és világnézeti kérdést: szociálisan érzékeny Balázs Béla — világnézetiileg, filozófiailag elmaradt ettől. *Csányi Miklós* a szegedi évek történetéhez szolgáltatott néhány adalékot. *Komlós Aladár*: Szabolcsi tanulmánya több, mint kísérlet — egyszerűségi alapja a további kutatásoknak. Hiányolta, hogy a bécsi évek „kettősségének” további alakulását Szabolcsi nem rajzolta meg. Úgy érzi, a világnézeti előrelépéssel szemben költészete nem előnyére változik, erőtlenné válik. A referátumnál ellentétben nem lát Balázs Béla korai verseiben túldiszfunkcionáltságot, dekoratívtságot — inkább egyszerűséget, erőt. Felvetette a szecesszió fogalmának problematikusságát is. *Szabolcsi Miklós* válaszában főleg *Komlós* megjegyzéseivel foglalkozott: kifejtette nézetét a szecesszióról, s Balázs költészetét illetően fenntartotta állításait. *K. Nagy Magda* felszólalására reflektálva pedig az érdekelt tudományos intézetek összehangolt Balázs Béla-kutatásának megindítását mielőbbi feladatként jelölte meg.

A vándorgyűlés második napján *Szenci Miklós* tartott előadást a Shakespeare-kritika XX. századi, főképp szovjet irányiról. Bár a téma elsősorban világirodalmi jellegű, a referátumban s a vitákban magyar irodalomtörténeti vonatkozású kérdések is felmerültek. Bevezetőként a Shakespeare-kritika múltjára pillantott vissza: jellemezte az ítélező, bíráló jellegű neo-klasszicista (pl. *Thomas Rymer*, *Voltaire*), majd a XVIII. század végétől előtérbe kerülő romantikus kritikát. Ez utóbbi szerint Shakespeare-t nem bírálni, hanem tanulmányozni kell, nem ítélni, hanem értelmezni. Shakespeare-re hivatkozva, a cselekmény helyébe a jellemzés követelményét állították. A romantika túlzott kritikátlan Shakespeare-kultuszát a századvég és századunk elveti: elég *Tolsztoj*, *Shaw* vagy *Móricz Zsigmond* megnyilatkozásaira utalni.

A szovjet Shakespeare-kritikát az jellemzi, hogy felhasználva a polgári irányzatok eredményeit, az eszmei mondanivalót, a konkrét társadalmi problémát keresi Shakespeare műveiben. *Szenci* hangsúlyozta, hogy a szovjet kritika mai, helyes alapállása mintegy az elmúlt irányzatok szintéziseként jött létre. Az 1920-as években *Fricse*, *Lunacsarszkij* szerint Shakespeare a nemesség költője, pesszimista költő. 1934-ben *Szmirnov* a másik végletbe lendül át: Shakespeare a polgári fejlődés optimista harcosa. De már az 1930-as évek közepén *Kemenov* tanulmányai szintézist hoznak létre: ő Shakespeare népiségét hangsúlyozza; Shakespeare a nép oldaláról nézi hőseit: bemutatja a múlt iszonyatosságát s a születő új kiábrándító voltát. *Szmirnov* 1957-ben s azóta mások ezt a képet finomították tovább, a társadalmi témák, népiség, realizmus s művészi érték együttesét látva a Shakespeare-oeuvreben.

Előadása végén két kérdéskört érintett *Szenci* Miklós. A pálya utolsó szakaszának műveiről („Vihar”, „Téli regé” stb.) szólva cáfolta azt a nézetet, mely szerint ezek hanyatlást jelentenek Shakespeare művészi pályáján. E művek nem annyira problémákat vetnek fel, hangsúlyozta, hanem inkább megoldást keresnek. Egy szebb világot vetítenek előbbre: a nagy költő humanista eszményei testesülnek meg bennük. A másik kérdés fontosabb számunkra. Shakespeare műveiben a tragikum mindig a humanista eszmék s a társadalmi valóság konfliktus-

tusára épül. Két ellentétes világ összecsapása nyilvánul meg a lelkek harcában. A tragikum sokféle variánsa található meg Shakespeare-nél: például Hamlet bukásáért a kizöklent idő, a társadalom a felelős, Macbeth bűnei saját hibái. Nyilvánvaló, hogy a tragikai vétség elvével valamennyi Shakespeare-hős tragikumát nem lehet megmagyarázni. — Hozzáfűzzük ehhez, hogy a mi Világost követő Shakespeare-kritikánk is itt vált egyoldalúvá: a kor morális hangoltságából következően s a német moralista kritika hatására is, sablonba merevítette az arisztotelészi s az azt megújító lessingi vétség-fogalmat, s annak csak egy lehetséges változatát favorizálta. Gyulai, Salamon, Greguss szerint minden Shakespeare-hős tragikailag vét, ezért bünteti az erkölcsi világrend. S amíg a reformkori kritikában a „Hamlet” került előtérbe, Salamonnal az „Othello” és a „Macbeth”.

A korreferensek közül *Hankiss Elemér* a „Hamlet”-értékelés kialakulásának történeti fázisairól beszélt, arról, hogy az egyes korok közönsége, kritikusai, világnézetüknek megfelelően, hogyan értelmezték e művet. *Ruttkay Kálmán* a Kisfaludy Társaság magyar Shakespearejének kiadásáról, *Arany, Petőfi*, s főként *Vörösmarty* fordításainak filológiai problémáiról szólt. *Solt Andor* — szinte külön tanulmányban — a magyar felvilágosodás (Péczei, Csokonai stb.), majd a romantika, elsősorban *Vörösmarty* Shakespeare-kritikájáról értekezett, s azt a szerepet vizsgálta, melyet Shakespeare töltött be a magyar dramaturgiai és esztétikai közgondolkodás alakulásában az említett korban.

Rigó László

Egyetemtörténeti symposium

Krakkó 1964. május 6—8.

A krakkói Jagello-egyetem alapításának hatszázadik évfordulója alkalmából a Nemzetközi Egyetemtörténeti Bizottság (Commission Internationale pour l'Histoire des Universités) három napos tudományos ülésszakot rendezett a jubiláló egyetemen. A symposium témaköre (a krakkói egyetem és az európai egyetemek története) meglehetősen tág és általános volt, az előadások többségének tárgya alapján azonban a közép-európai egyetemek (Prága, Krakkó, Bécs, Pécs) alapításának, valamint az európai egyetemek reneszánsz korszakának a kérdései álltak az érdeklődés középpontjában. A konferencián lengyel, szlovén, csehszlovák, német, osztrák, olasz, svájci, francia, amerikai és magyar tudósok vettek részt; Magyarországot *Szekely György*, *Kovács Endre* és e sorok írója képviselte, *Kovács Endre* előadást is tartott „Die Gründung der Universität von Pécs und ihre Bedeutung für die ungarische Kultur” címmel.

A krakkói egyetemtörténeti symposium, noha egyértelműen történeti-művelődéstörténeti jellegű összefoglaló volt, a magyar irodalomtörténet kutatója számára is sok tanulságot nyújtott. Hiszen az egyetemtörténet az irodalomtörténetnek is elsődlegesen fontos segédtudománya, különösen a középkor és a reneszánsz korszakának az esetében. E korok műveltségének, tudományának legfőbb kisugárzó központjai az egyetemek voltak, az írók jelentékeny része egyetemet végzett emberek közül került ki, s munkásságuk rendszerint egész életükben magán viselte az egykori alma mater ideológiai, izlésbeli hatásának jegyeit. Az egyetemek alapos ismerete nélkül ezért nem is képzelhető el a középkori és reneszánsz irodalom színvonalas kutatása. Mivel pedig a középkori magyar egyetem-alapítások nem vezettek tartósan sikerre, s a magyar diákok a külföldi egyetemekre tódultak, a magyar irodalomtörténetírás az európai egyetemtörténetben különösen érdekeltté vált. A régebbi kutatás le is vonta ennek az adottságnak a konzekvenciáit, nagymértékben hasznosította a külföldi egyetemek történetére vonatkozó vizsgálatok eredményeit, s jórészt feltárta a magyar diákokról fennmaradt adatokat, emlékeket. Az utolsó évtizedben ez az érdeklődés azonban sajnálatosan lehanyaglott, s jóformán *Kovács Endre* frissen megjelent ügyes és hasznos összefoglalása („A krakkói egyetem és a magyar művelődés”) az egyetlen önálló munka, mely e tárgykörben magyarul napvilágot látott. Komoly felelősség terheli e téren történettudományunkat, mely a művelődéstörténeti feladatokat jó ideig mostohán kezelte. Ezzel magyarázható, hogy a középkori magyar egyetem-alapítások kérdésének a vizsgálata sem haladt nálunk előre, holott — a mostani symposium tanúsítja — a nemzetközi tudomány ezeket igen jelentős eseményeknek tekinti. Sőt egy kissé az volt a benyomásunk, hogy a külföldi tudósokat a pécsi, óbudai, pozsonyi egyetemek ügye jobban is érdekli, mint hazai tudományunkat. Az első komoly tanulság ennek a negatívumnak a konstatálása, mely talán munkára fog ösztönözni a jövőben. Ez annál inkább szükséges, hiszen közeleg a pécsi egyetem alapításának hatszázadik évfordulója (1967), amikor a magyar tudományunk feltétlenül komolyabb eredményekkel illik majd előrukkolnia.

Az előadásoknak egy kisebb sorozata a reneszánsz-kor egyetem-konceptiójával foglalkozott. A vezető referátumot *Sven Stelling-Michaud* (Genf), a Nemzetközi Egyetemtörténeti Bizottság elnöke tartotta, „La conception des universités à l'époque de la Renaissance”

címmel. Ehhez csatlakozott *Jacques Le Goff* (Párizs) és *Max Steinmetz* (Lipcse) előadása a reneszánsz-kor francia, illetve német egyetemi viszonyairól, s ebben a sorban fellett volna elhangzania *Eugenio Garin* (Firenze) referátumának is az olasz reneszánsz egyetem-konceptiójáról. Nagy kár, hogy Garin, az olasz reneszánsz és humanizmus legkiválóbb tudósa nem tudott eljönni, s így csak előzetesen elküldött bő téziseiből nyerhettünk fogalmat tervezett előadása gazdagságáról és színvonaláról. A reneszánsz-kor európai egyeteméről tartott előadások különösen a reneszánsz és humanizmus periodizációja szempontjából voltak igen érdekesek, ugyanis az irodalom ideológiai, tudományos összefüggéseit oly nagy mértékben meghatározó egyetemeknek a fejlődésében a humanista szakasz világosan körülhatárolható, s főként pontosan elválasztható a középkorától. Ez utóbbi kérdésnek valamennyi előadó nagy figyelmet szentel, úgyhogy — főként Stelling-Michaud referátuma és Garin tézisei alapján — e periodizációs kérdésekről egészen világos kép alakult ki. E szerint a középkori egyetemeknek humanista intézményekké való fejlődése Itáliában a XIV. század második felében kezdődött meg, Itálián kívül azonban csak a XV. század második felében, míg a közép-európai egyetemeknél valójában csak 1500 körül. E gazdagon dokumentált megállapítások teljes összhangban vannak azokkal a hazai eredményekkel, melyek — az intenzív itáliai kapcsolatokkal összhangban — a magyar reneszánsz kezdeteit a XV. század derekán vélik felismerni, szélesebb kibontakozását és virágzását pedig csak a XVI. század eredményének tartják.

Ezek az általános fejlődéstörténeti összefüggések természetesen a magyar középkori egyetemek helyét és jellegét is segítenek meghatározni. Nem lehet kétséges, hogy a magyar egyetemekkel — s különösen az 1367-ben alapított pécsivel — kapcsolatban teljesen indokolatlan humanizmus emlegetni. Ezért egy kis szépséghibának tekinthetjük, hogy *Kovács Endrének* a pécsi egyetemről tartott előadása — ha megfelelő óvatossággal is — a korábbi szakirodalomból átvette a pécsi beszédek humanista elemeiről szóló téves felfogást, valamint a XIV. század második fele magyar kultúrájának korai reneszánszként való elsietett minősítését. Ettől eltérően *Kovács Endre* előadása sikeresen teljesítette feladatát, pedig nem volt könnyű dolog a rendelkezésre álló rendkívül kevés forrásanyag alapján áttekinthető képet rajzolni erről az oly fontos, de sikertelen kísérletről.

Kovács Endre előadásán kívül *Vetulaní* lengyel professzor hozzászólása érintette érdemben a pécsi egyetem kérdését a közép-európai egyetemek pápai alapítóleveleinek összehasonlító elemzése során. Új magyar vonatkozású ismeretek közlése pedig *Gábrriel Asztriknak* (Notre Dame, USA) köszönhető, aki *Kovács Endre* előadásához fűzött hozzászólásában arról számolt be, hogy adatgyűjtése szerint a XIV. század hatvanas éveiben éppen a pécsi egyházmegye területéről járt a legtöbb magyar diák külföldi egyetemeken, ami bizonyos magyarázatot szolgáltat arra a sokat vitatott kérdésre, miért éppen Pécsét állították fel az első magyar universitást. Magyar vonatkozású újdonságokat tartalmazott *Gábrriel Asztriknak* a középkori egyetemek ikonográfiájáról tartott rendkívül érdekes előadása is („Iconographie universitaires comme source historique”). Bemutatta többek között az óbudai egyetem eddig ismeretlen címerét, egy német kódexből. Figyelemre méltó, hogy a címer a prágai egyetemével együtt látható, s hasonló is hozzá. Felvetődhet a gondolat, vajon a császár és az itt tevékenykedő, s az egyetemet is irányító Branda Castiglione bíboros nem a huszadi szellemű prágai universitas ellensúlyozására igyekeztek-e az óbudait fejleszteni, s annak 1405. évi újjászervezése nem ezzel a szándékkal kapcsolatos-e. Láthattuk ennek az előadásnak a keretében a pécsi egyetem magyar nemzete könyvének a miniatúráit is, ezek közül az egyik Szent Lászlónak a leányrabló kunnal vívott küzdelmét örökíti meg, újabb bizonyítékát szolgáltatva e történet népszerűségének.

A krakkói symposium sikeres és tanulságos munkáját sajnos beárnyékolta elnökének, egyben a Jagello-egyetem rektorának, *Kazimierz Lepszy* professzornak a kényszerű távolléte. Bár a jubileumi ünnepségeken két alkalommal láthattuk még őt, a betegség, mely az általa hallatlan energiával előkészített és oly fényesen sikerült ünnepség-sorozat idejére ágyhoz kötötte, nem sokkal később végleg elszóllította szeretett egyeteme éléről. Személyében a reneszánsz és reformáció kiváló tudósa, a lengyel-magyar tudományos együttműködés fáradhatatlan szervezője, a magyar reneszánsz-kutatók őszinte és kedves barátja távozott el a lengyel és a nemzetközi tudomány életéből.

Klaniczay Tibor

Vajda János összes műveinek kritikai kiadása

Egymásután hagyják el a sajtót az Arany-, Vörösmarty-, Jókai-, és Mikszáth-kritikai kiadás kötetei. Gondolom, a tájékozott, szakmabeli olvasó sejtí, milyen rögs és milyen kelep-cékkal teli az út, amely egy-egy kötet megjelenéséig vezet. Tudományos életünk szerencséje, hogy a szerkesztők és munkatársak ezt előre nem sejtik, csak munka közben veszik észre,

hogy labirintusba kerültek. Ha nem így volna, aligha állnánk ilyen jól kritikai kiadások dolgában.

A MTA Nyelv- és Irodalomtudományi osztálya, illetve Textológiai Munkabizottsága 1962 tavaszán indította el a Vajda János-kiadás munkálatait, s a megszervezéssel és irányítással a KLTE II. sz. magyar irodalomtörténeti tanszékét, a sorozatszerkesztéssel engem, a tanszék vezetőjét bízott meg. Látszólag kedvező széllel indultunk: a 10—12 kötetre tervezett sorozat munkatársi gárdáját könnyedén elővárasztottuk. A gárda sorai azonban csakhamar kezdtek ritkulni: két munkatársunk, akire számítottunk, más kritikai kiadásban való részvétele miatt visszalépett, egy harmadiknak munkáját egyéves külföldi kiküldetése hátráltatja. Amikor pótlás után kezdtünk körülnézni, kiderült, hogy tudományos életünknek ez a sektora már ismeri a munkaerőhiányt: az épkezláb embereket már hol Jókai, hol Vörösmarty foglalkoztatja. A kiadás ügye a 63-as évben nehéz hónapokat élt át; egyes kötetei és műfajai gazdátlanok maradtak. Persze azért lassan sikerült rejtett tartalékokra bukkannunk; az ismert és sokfelé foglalkoztatott nevek mögötti vonalból szerveztünk be jó tudományos érzékű, de kevésbé felfedezett idősebb és ifjabb munkatársakat. Talán nem árt megmondani, hogy a számba jöhető erők egy részét eleve elriasztották a meglehetősen kedvezőtlen anyagi feltételek. A célhittel érthetően nem kincsesbánya, és a személyi keret jelentékeny részét két debreceni munkatársunk budapesti útjai emésztik fel.

Az említett nehézségek között a munka mégis immár két éve folyik, s a főbb munkaterületek gazdára találtak. A kiadás szépirodalmi sorozatát négy kötetre terveztük. Az I—II. a kisebb költeményeket tartalmazza, a választóvonal az 1860 után Vajda költői működésében beálló cezúra. A két munkatárs: *Barla Gyula* debreceni gyakorló gimnáziumi tanár és *Boros Dezső* egyetemi adjunktus, a kiadás két legszilárdabb oszlopa. 1964 végére, 65 elejére már lektorálható kéziratot várok tőlük. A III. kötet, a „Nagyobb költői művek” (verses epika és az „Ildikó” c. dráma) viszonylag később találtak gazdára *Bikács László* főiskolai tanár személyében; ő még az előmunkálathoz tart. Anyag szempontjából ez a három kötet nem tartogat meglepetéseket; Vajda költeményeinek előbányászásában Bisztray, Kozocsa és mások annyit buzgólkodtak, hogy utánuk a corpus-t legfeljebb csak sorokkal és változatokkal lehet gyarapítani. Másként áll a dolog a prózai alkotásokkal. Az a századvégről jól ismert tény, hogy neves írók cikkei, tárcái, rajzai a napi és időszerzői sajtó kötetibe vannak eltemetve — voltaképpen egyeseknél már évtizedekkel előbb, Vajdánál már az önkényuralom idején érvényes. A IV. kötet foglalja magában Vajda szépprózái, önéletrajzi, általában személyes vonatkozású írásait. Nos, itt még születhetnek meglepetések. A szerkesztő (*Seres József*, Tankönyvkiadó) nyomában van egy-két cikksorozatnak, amely Vajdának tulajdonítható. A kötet kereteit az anyag erősen lazítgatja-feszíti: az újságíró Vajdában több a szépírói véna, mint gondolják, — s tárcaszerű írásai mellett a vadászati cikkek, kötetben megjelentek és újsághasábkon szunyadók is megérdemlik a feltámasztást.

A magyar irodalmi-színház kritika és Vajda, valamint az irodalmi ellenzék esztétikája megismerésében lesz szerepe a kritikai-esztétikai jellegű írásoknak, amelyek jelentős része (így az ötvenes évek színbírálatai) itt kerülnek először rendszeres összegyűjtésre. A kiadás tervezett V. kötete tartalmazná őket; a szerkesztő, *Kovács Kálmán* egyetemi docens jelenleg Újvidéken a magyar tanszéken vendég-előadó; a tényleges munka csak hazatérével kezdődhet meg.

A publicisztika érdekében a nehézségek még fokozódnak; itt még a kötet-keretek is bizonytalanok. Kézenfekvő, hogy a nagyobb publicisztikai írások külön kötetet kapnak; a legtöbb személyi kombinációnk itt szenvedett hajótörést. Végül is a fiatalság köréből kaptunk szerkesztőt *Miklóssy János* (OSZK) személyében, aki szerencsénkre irodalmár és történész érdeklődésű egy személyben, és már végzett kutatásokat abban a korszakban, amely Vajda nagy röpiratainak hátterét adja. Magába a sorozatba azonban mindössze egy-két hónapja kapcsolódott be. Az ő kutatásai előtt áll a legnagyobb perspektíva: kötetének természetes folytatása lenne a kisebb publicisztikai művek összegyűjtése. Komlós jegyzéke nem teljes, a részletekben nem is mindig pontos. Négy évtized sajtójában kellene még gyakorlott szemmel búvárokodni; bár itt a hírverés túlzottnak látszik; eleve elesnek Vajda heti beszámolóit a Politikai Újdonságokban, személytelen kivonat- és ollózás-jellegűknél fogva. Körülhatárolható azoknak a sajtótermékeknek a száma is, amelyekbe Vajda dolgozhatott. A kiadás e műfajból nem is szándékosz teljes gyűjteményt adni; regesztázzuk a cikkeket, és két kötetnyit válogatunk ki közlésre belőlük.

Az életrajz, valamint a többi mű kommentálása szempontjából különös jelentősége van Vajda levelezésének. Ez zárna be két kötetével a sorozatot, ha a szerkesztők személyével kapcsolatos problémákat meg tudjuk oldani. Az anyag jórészt sajtóra kész állapotban van. Függelékben, mintegy a sorozat záró-akkordja gyanánt, *Bartos Róza* naplóját adnánk végre nyilvánosság elé — *D. Szemző Piroska* gondozza a szöveget és készíti a jegyzetapparátust. A szövegközlés és szövegmegállapítás, amely egyébként nem okoz Vajdánál különösebb fejtörést, itt még kemény diónak ígérkezik.

Beszámolóm végére érve, magamon érzem a Textológiai Munkabizottság és az Akadémiai Kiadó szigorúan kérdő tekintetét: mi lesz a határidőkkel? Sajnos, elég sok zavar jött közbe ahhoz, hogy a szépen kiterveit 1964 és 65-évi határidők felboruljanak. De dolgozunk, és igyekszünk, hogy késésünk ne legyen olyan nagy, hogy miatta bárki is megöszülne.

Barta János

Vincze Géza

(1889—1964)

Tanár, irodalomtörténész, az Ady-filológia szakembere volt. Ismereteiben egyesült a kortárs és az Ady-rokon pótolhatatlan anyagtudása, mégis végtelen szerénység és önzetlen segítőkészség jellemezte. Életének és munkásságának legfőbb értelmét az Ady-kultusz szolgálatában találta meg: értékes Ady-reklíviáit még évekkel ezelőtt a Magyar Tudományos Akadémiának ajándékozta, a felszabadulás után alakult Ady-Társaság megszervezésében pedig kiemelkedő szerepet töltött be.

Számos forrásértékű cikket írt Ady Endre, Móricz Zsigmond, Áprily Lajos és Kós Károly életéről és munkáiról hazai és külföldi lapokba (Irodalomtörténeti Közlemények, Korunk, Élet és Irodalom, Szovjet Kultúra stb.); valamennyi közül kiemelkedik *Ady és az orosz jorradalmi mozgalom* c. tanulmánya, amely máig a kérdés legjobb feldolgozásainak egyike (Századok 1956.). Mint magas akribiával dolgozó mikrofilológus, részletkutatásokat végzett az *Ady Endre összes prózai művei* kritikai kiadássorozat első két kötetéhez is. Adyról írott memoárjai az *Emlékezések Ady Endréről* c. gyűjtemény harmadik kötetében fognak megjelenni. Hagyatékában értékes irodalmi levelezést és egy sajtóra kész Ady-könyvet hagyott hátra. Emlékét kegyelettel őrzi mindenki, aki ismerte.

V. Kovács Sándor

Intézeti hírek

(1964. február 1.—május 31.)

Az Intézet Tudományos Tanácsa február 10-én ülést tartott. Az ülésen a Tudományos Tanács tagjai megvitatták és egyhangúlag jóváhagyták az Intézet 1963. évi tervmunkájáról szóló jelentést. A vita résztvevői főképpen az Intézet új folyóiratának, a Kritikának a tevékenységével foglalkoztak. Hangsúlyozták, hogy az Intézet eddigi jelentős eredményeivel kivívott tekintélye a jövőre nézve is kötelezi az Intézetet. Egyetértettek abban, hogy a polgári irányzatok elleni harcot még fokozni kell az Intézet tevékenységében, elsősorban kritikai és irodalomelméleti téren.

*

Stoll Béla, Intézetünk tudományos munkatársa februárban 2 hetet töltött Bécsben, ahol magyar vonatkozású anyagokat gyűjtött a National Bibliothek Kézirattárában.

*

Ernst Fischer, a kiváló osztrák költő és esztéta, magyarországi látogatása alkalmá-

val március 25-én nagy érdeklődéssel kísért előadást tartott Intézetünkben „Kraft und Krise der modernen Kunst” címmel.

*

Jerzy Słizinski egyetemi docens, a Lengyel Tudományos Akadémia Szlavisztikai Intézetének osztályvezetője, április 2-ától négy hetet töltött hazánkban. A fővárosi intézményeken kívül Sárospatak, Debrecen és Szeged könyvtáraiban dolgozott. Szlavisztikai és folklór-kutatásokat végzett, továbbá Komensky tevékenységére vonatkozó anyagot gyűjtött.

*

Április 4-én *Szabolcsi Miklóst*, Intézetünk osztályvezetőjét a József Attila-díj I. fokozatával tüntették ki a „Fiatal életek indulója” c., József Attila pályakezdését feldolgozó munkájáért; a József Attila díj II. fokozatával tüntették ki *Sánta Ferenc* író, Intézetünk könyvtárosát, „Hűsz óra” című regényéért,

valamint *Tóth Dezsőt*, Intézetünk munkatársát, a mai irodalommal foglalkozó kritikus munkásságáért.

*

Anton Popovič kandidátus, a Szlovák Tudományos Akadémia pozsonyi világirodalmi intézetének munkatársa április 28-ától két hetet töltött hazánkban a magyar és szlovák irodalom kapcsolatainak történetére vonatkozó, valamint összehasonlító metrikai kutatásokkal. Debreceni és sárospataki útja után felkereste Intézetünket és az Irodalomelméleti Osztály munkatársainak a pozsonyi intézet tevékenységéről tartott beszámolót.

*

Klaniczay Tibor igazgatóhelyettes május 5—13-ig részt vett a krakkói egyetem fennállásának 600. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségeken, valamint az ez alkalommal rendezett egyetemtörténeti szimpóziumon.

*

Stephan Hermlin, német költő (NDK), József Attila verseinek kitűnő német fordítója, magyarországi látogatása idején május 8-án felkereste Intézetünket s megbeszélést folytatott a német irodalom és a XX. századi irodalom kutatóival.

*

Május 20-án hazánkba érkezett *Pierre Mesnard*, a Centre d'Études Supérieures de la Renaissance de Tours igazgatója, a Reneszánsz Kutató Intézmények Nemzetközi Bizottságának főtitkára. Május 28-án a régi irodalommal foglalkozó munkatársaink és a meghívott vendégek számára tartott tájékoztató előadást a francia reneszánsz-kutatásokról, május 27-én pedig „Jean Bodin,

philosophe de la Renaissance” címmel tartott előadást Intézetünkben. Június 1-én Mesnard professzor a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának felkérésére az Akadémián tartott előadást „La République de Jean Bodin” címmel.

*

Az Irodalomtörténeti Társaság május 23- és 24-én rendezett győri vándorgyűlésének első napján Intézetünk osztályvezetője, *Szabolcsi Miklós* tartotta a vitaindító előadást Balázs Béla életművéről.

*

Az Intézet kiadványai sorában a közel-múltban jelentek meg a következő kötetek:

Klaniczay Tibor „Marxizmus és irodalomtudomány” c. tanulmánykötete; az Irodalom-Szocializmus sorozatban *Tamás Aladár* „A 100%. A KMP legális folyóirata 1927—1930.” c. dokumentum-gyűjteménye, valamint *Lengyel Béla* „Szovjet irodalom Magyarországon 1919—1944.” című munkája; az Irodalomtörténeti Könyvtár sorozatban *Kispéter András* „Tömörkény István” c. (13.), *Klaniczay Tibor* „Zrínyi Miklós” c. (14.), *Gergely Gergely* „Tolnai Lajos pályája” c. (15.), *Nagy Péter* „Szabó Dezső” c. (16.) monográfiája; az Irodalomtörténeti Füzetek sorozatban *Greza Ferenc* „Juhász Gyula egyetemi évei 1902—1906. c.” (44.) és *Markovits Györgyi* „Üldözött költészet. Kiltított, elkobzott, perbe fogott kötetek, versek a Horthy-korszakban” c. (45.) munkái.

*

A Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance c. svájci folyóirat 1964. évi 2. számában megjelent *Klaniczay Tibor* „La Renaissance hongroise (Les nouvelles recherches et l'état de la question.)” c. tanulmánya.

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Эсе, Т.:</i> Йозеф Чузи Чех, неизвестный писатель эпохи Ракоци	265
<i>Суроми, Л.:</i> Поэтическое намерение и хронология журнала «Диэтти Мадьяр Мужа»	288
<i>Барта, Й.:</i> Темный мир странного и писателя (Оценка творчества Лайоша Тольнаи) (Второе сообщение)	298
<i>Бокор, Л.:</i> Венские стихотворения Аттилы Йожефа	318

Краткие сообщения
Документация

<i>Курц, А.:</i> К вопросу о наших летописцев эпохи Анжу	358
<i>Цигань, Л.:</i> Второй адрес Кёльчеи по делам юношей	368
<i>Ригó, Л.:</i> Неопубликованные письма Ференца Шаламона к Палу Дюлаи	372

Обзор

Венгерские рукописные сборники песен и стихотворений, библиография (1565—1840) (<i>Бароти, Д.</i>)	381
Иштван Немешкюрти: Рождение венгерской художественной прозы (<i>Вег, Ф.</i>)	383
Сочинения Яноша Бачани (тт. 2—3.) (<i>Саудер, Й.</i>)	386
Эрвин Дьертян: Наш поэт и его эпоха (<i>Фёлдёньи, Л.</i>)	393
В притягательности действительности (<i>Сабольчи, М.</i>)	396
Антология венгерской поэзии с 12-го века до наших дней (на французском языке) (<i>Северени, Э.</i>)	398
Книга и библиотека в жизни венгерского общества (<i>Дьенши, Б.</i>)	400

Хроника

TABLE DES MATIÈRES

<i>Esze, T.:</i> József Csuzi Cseh, l'écrivain inconnu de l'époque de Rákóczi	265
<i>Szuromi, L.:</i> Intention poétique et chronologie dans la Diétai Magyar Múza (Muse Hongroise de Diète)	288
<i>Barta, J.:</i> L'univers sombre d'un écrivain étrange (Rendement de compte dans la question sur Lajos Tolnai) (Seconde partie de l'étude)	298
<i>Bokor, L.:</i> Les poésies d'Attila József écrites à Vienne	318

Notes**Documentation**

<i>Kurcz, A.:</i> Sur nos historiographes de l'époque des Anjou	358
<i>Czigány, L.:</i> Deuxième adresse de Kőlcsey dans la question de la jeunesse	368
<i>Rigó, L.:</i> Lettres inédites de Ferenc Salamon à Pál Gyulai	372

Revue

Recueils de chants et de vers manuscrit hongrois, bibliographie (1565—1840) (<i>Baróti, D.</i>)	381
István Nemeskürty: La naissance de la prose hongroise (<i>Végh, F.</i>)	383
Oeuvres complètes de János Batsányi (Vol. 2—3.) (<i>Szaunder, J.</i>)	386
Ervin Gyertyán: Notre poète et son époque (<i>Földényi, L.</i>)	393
Dans l'attraction de la réalité (<i>Szabolcsi, M.</i>)	396
Anthologie de la poésie hongroise du XII ^e siècle à nos jours (<i>Szeverényi, E.</i>)	398
Le livre et la bibliothèque dans la vie de la société hongroise (<i>Gyenis, V.</i>)	400

Chronique

A kiadvány előfizethető vagy példányonként megvásárolható:

az AKADÉMIAI KIADÓNÁL, Budapest V., Alkotmány utca 21.
Telefon: 111—010, MNB egyszámúszám: 46, csekkbefizetési számlaszám: 05.915.111—46
az AKADÉMIAI KÖNYVESBOLTBAN, Budapest V., Váci utca 22. Telefon: 185—612
a POSTA KÖZPONTI HÍRLAP IRODÁ-nál, Budapest V., József nádor tér 1.
Telefon: 180—850. Csekkszám: egyéni 61.257, közületi 61.066
(Példányonként megvásárolható a posta nagyobb árusítói helyein is.)

A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézete gondozásában
megjelenő

IRODALOMTÖRTÉNETI KÖNYVTÁR

c. sorozat

(Szerkesztő bizottság: *Sötér István* elnök, *Béldi Miklós*, *Horváth Károly*,
Klaniczay Tibor, *Szabolcsi Miklós*)

eddig megjelent kötetei:

1. <i>Tóth Dezső</i> : Vörösmarty Mihály Bp. 1957. 631 l.	65,— Ft
2. <i>Bán Imre</i> : Apáczai Csere János Bp. 1958. 606 l.	100,— Ft
3. <i>Dienes András</i> : Petőfi a szabadságharcban Bp. 1958. 643 l.	100,— Ft
4. <i>Nemeskürty István</i> : Bornemisza Péter az ember és az író Bp. 1959. 558 l.	75,— Ft
5. <i>Wéber Antal</i> : A magyar regény kezdetei Bp. 1959. 237 l.	36,— Ft
6. <i>Fenyő István</i> : Kisfaludy Sándor Bp. 1961. 446 l.	65,— Ft
7. <i>Gerézy Rabán</i> : A magyar világi líra kezdetei Bp. 1962. 327 l.	50,— Ft
8. <i>Vargha Kálmán</i> : Móricz Zsigmond és az irodalom Bp. 1962. 402 l.	55,— Ft
9. Tanulmányok Petőfiről (Szerk.: <i>Pándi Pál</i> és <i>Tóth Dezső</i>) Bp. 1962. 509 l.	70,— Ft
10. <i>Kovács Kálmán</i> : Fejezet a magyar kritika történetéből, Gyulai Pál irodalmi elveinek kialakulása, 1850—1860 Bp. 1963. 303 l.	50,— Ft
11. <i>Szabolcsi Miklós</i> : Fiatallételek indulója, József Attila pályakezdése Bp. 1963. 634 l.	85,— Ft
12. <i>Sötér István</i> : Nemzet és haladás — Irodalmunk Világos után Bp. 1963. 781 l.	95,— Ft
13. <i>Kispéter András</i> : Tömörkény István Bp. 1964. 299 l.	50,— Ft
14. <i>Klaniczay Tibor</i> : Zrínyi Miklós Bp. 1964. 852 l.	105,— Ft
15. <i>Gergely Gergely</i> : Tolnai Lajos pályája Bp. 1964. 454 l.	65,— Ft
16. <i>Nagy Péter</i> : Szabó Dezső Bp. 1964. 604 l.	75,— Ft

KLANICZAY TIBOR

MARXIZMUS ÉS IRODALOMTUDOMÁNY

Bp. 1964. Akadémiai Kiadó. 275 l. 45,— Ft

A könyv marxista irodalomtudományunk sokat vitatott kérdéseinek megoldását igyekszik elősegíteni, azoknak a vitáknak a terméke, amelyeket ideológiai életünknek a XX. kongresszust követő fellendülése tűzött napirendre. Ennek megfelelően részletesen foglalkozik olyan problémákkal, mint a polgári irodalomtudományhoz való viszony, az irodalomtörténeti szintézis, az irodalmi korszakok elhatárolása, a stílusvizsgálat helye a marxista kutatásban, a nacionalizmus irodalmunkban és kritikai életünkben, az összehasonlító irodalomtudomány és irodalomtörténetírásunk internacionalista feladatai, a filológia és a szövegkritika szerepe a marxista tudományban, irodalomtudományunk felszabadulás utáni fejlődése stb. E problémák tárgyalása közben vitát folytat a polgári irodalomtörténetírás képviselőinek, elsősorban Horváth Jánosnak a felfogásával és a marxista irodalomtudomány nagyjainak, Révai Józsefnek és Lukács Györgynek bizonyos nézeteivel.